

BADIIY TARJIMADA YUTUQLAR VA MUAMMOLAR

Choriyeva Shaxnoza Shuxratovna

O'zDJTU Ingliz tili tarjima nazariyasi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqola ingliz tilida yozilgan badiiy asarlar hamda nazmiy asarlar tarjimasiga bag'ishlangan. Shuningdek, she'rlarni tarjima qilish jarayonida muqobil so'zlarni tanlash, lingvistik unsurlar va tarjimadagi ba'zi g'alizliklar haqida mulohazalar bildiriladi.*

Kalit so'zlari: *ingliz tili, nazm, nasr, tarjimon, bevosita tarjima, bilvosita tarjima, lirika.*

Аннотация. *Данная статья посвящена переводу художественных и поэтических произведений, написанных на английском языке. Также в процессе перевода стихотворений высказываются замечания по поводу выбора альтернативных слов, лингвистических элементов и некоторых ошибок в переводе.*

Ключевые слова: *английский язык, стихи, проза, переводчик, прямой перевод, косвенный перевод, лирика.*

Annotation. *This article is devoted to the translation of literary and poetic works written in English. Also, in the process of translating poems, comments are given about the choice of alternative words, linguistic elements and some errors in translation.*

Key words: *English language, poetry, prose, translator, direct translation, indirect translation, lyrics.*

Tarjima bir xalqning ma'naviyati, madaniyati, turmush tarzi, san'ati haqidagi ma'lumotlarniboshqa bir xalqqa yetkazib beruvchi vosita hisoblanadi. Bu haqda I.Borisova ham quyidagicha izoh keltiradi: "Tarjima – bu bir xalqning ma'naviy boyliklarini boshqa bir xalqqa yetkazib berishda eng to'g'ri yo'l". Tarjimashunoslikda asarlarni bir tildan ikkinchi va boshqa tillargatarjima qilishda ikki xil usuldan foydalanish mumkin: bevosita va bilvosita. Bevosita tarjima usulida bir asar ikkinchi bir tilga to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinsa, bilvosita tarjima usulida esa bir tildagi asar boshqa bir til vositasi orqali o'zga tilga tarjima qilinadi. Ma'lumki, yurtimizda G'arbiy Yevropa, Amerika adabiyoti namoyondalari asarlari, jumladan, ingliz, nemis, fransuz, ispan, italyan va boshqa tillarda yaratilgan asarlar bevosita tarjima qilinmasdan, balki rus tilidan, ya'ni bilvosita tarjima usuli orqali tarjima qilingan. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan keyin bevosita tarjimaga bo'lgan e'tibor kuchavdi. Bu esa asl nusxadan tarjima qilingan asarlarni mazmunini o'zbek o'quvchilariga yetkazib berishda muhim rol o'ynaydi. Hozirgi kunda bevosita tarjima orqali xorijiy adabiyotlarga tegishli buyuk asarlar tarjimasiorayotgani kishini quvontiradi. Misol uchun, Germaniyadagi German-o'zbek ilmiy jamiyati raisi, taniqli tarjimon

Xurram Rahimov asarlarini, asosan, bevosita tarjima asarlari tashkil etadi. Taniqli tarjimon, O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a‘zosi Yo‘ldosh Parva ham nemis tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilishda bevosita tarjima usulidan foydalanadi. U o‘zbek tilidan nemis tiliga, nemis tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilish bilan ham shug‘ullangan. Ta’kidlash joizki, ularning tarjimalari aniq, chiroyli tushunarli bo‘lib, asl nusxadagi mazmuni bilan deyarli bir xil chiqqan. Shuningdek, yana bir tarjimonlik sohasida ko‘plab yutuqlarga erishgan taniqli tarjimon Nizom Komil Erix Mariya Remark ijodi namunalaridan “Uch og‘ayni”, “G‘arbiy frontda o‘zgarish yo‘q” kabi asarlarni rus tilidan o‘zbek tiliga bilvosita tarjima qilib, kitobxonlar qalbidan joy olganlar. Tarjimon bergan intervyularidan birida: “Tarjimonlar safi kengayib borayotgani kishini quvontiradi, albatta. Ammo gap sona emas, sifatda. Talab yoshu qariga barobar. To‘g‘ri tarjima – yaxshi tarjima degani emas. Shuning uchun yosh tarjimonlarimiz tinmay izlanishlari, o‘qib-o‘rganishlari, adabiy til nimayu badiiy til nima – buning farqini aniq-ravshan ajrata oladigan bo‘lishlari zarur” deya fikr bildiradi. Yana bir buyuk tarjima sohasida salmoqli faoliyat yuritgan yozuvchi tarjimon, tanqidchi Ibrohim G‘afurov jahon adabiyotining “Jinoyat va Jazo”, “Telba”, “Qimorboz” (Doctoyevskiy), “Azizim” (Mopassan), “Alvido, qurol”, “Chol va Dengiz” (E. Xeminguey), “Qiyomat”, “Chingizxonning oq buluti” (Chingiz oq buluti), “Yong‘in” (V. Rasputin), “Surur” (Nozim Hikmat) singari asarlarini va boshqa asarlarni o‘zbek tiliga tarjima qilgan va uning tarjimalari xalqqa manzur bo‘lgan. Bu kabi ko‘plab tarjimonlar ro‘yxatni yana davom ettirish mumkin. Yosh tarjimonlarning sohaga dadil kirib kelayotgani davrtalabi, albatta. Biroq qilinayotgan tarjimalarni kuzatib, nafaqat nasriy asarlar tarjimasiga balki nasmga ham e’tibor qaratilishi lozim. Bu borada O‘zDJTU Ingliz tili tarjima nazariyasi kafedrası o‘qituvchisi B.Xolbekovanning nazmiy asarlarni o‘zbek tilidan ingliz tiliga qilinayotgan tarjimalari ustida olib borayotgan faoliyati taxsinga loyiq. Ushbu maqolada ham “Yo‘qotilgan avlod” adabiyoti vakillaridan biri Richard Oldingtonategishli she‘rlar tarjimasi tahlilga tortilgan. “Yo‘qotilgan avlod” adabiyotida garchi roman janri yetakchilik qilsa-da, lirikada epiklikka xos tasvirlarni mahorat bilan qo‘llash san‘ati individual uslubga xos xususiyatlardan biri hisoblanadi.

Richard Oldington imajizm tendensiyasi xususiyatlarini aks ettiruvchi she‘riy asarlari bilan ingliz “Yo‘qotilgan avlod” adabiyotida o‘z o‘rniga ega. Imajizm qonuniyatlari fikrni qisqa va sodda ifodalashni talab qilishi zahirida ham “Yo‘qotilgan avlod” adabiyotining pafosli jimjimador so‘z va iboralaridan ko‘ra sodda grammatik qoidalarga amal qilish prinsipi yotadi. Aynan ushbu tendensiyaning imkoniyatlarini va mohiyatini ochib beruvchi she‘rlaridan biri “Images” (“Tasvirlar”) deb nomlangan bo‘lib, Oldington mazkur she‘ri orqali “yo‘qotilgan avlod” adabiyotida sevgi-muhabbat mavzusini yoritadi.

“Tasvirlar” fikrning ravon va tushunarli ifodasi hamda satrlarda o‘tib boruvchi tasvirning faqat ko‘tarilish ohangini eslatuvchi she‘r bo‘lib, modernizm she‘riyati an‘analari asosida yozilgan va u qofiya, vazn birligiga ega emas. Shoir o‘z sevgilisining siymosini yaratishda tabiat manzaralaridan unumli foydalanadi.

Tasvirlarda Venetsiya suvlarida tog' yonbag'irlari bo'ylab qizil kiyikcha tomon suzib borayotgan gondola kemasining aksi hamda kuchli shamollarga qarshi kurashib, hayotga qaytgan gul kabi obrazlar yor timsolini aks ettirishda parallel qo'llanilgan. Va ushbu she'rni tarjima qilishda *gondola* so'zi tarjima qilinmay yoki ekvevalenti qo'yilmay o'quvchi e'tiborini tortish maqsadida so'z o'zi qoldirildi. Chunki gondola faqat Venetsiya shahriga xos qayiq hisoblanadi.

*"Like a gondola of green scented fruits
Drifting along the dank canals of Venice,
You, O exquisite one,
Have entered into my desolate city."*
(Yashil xushbo'y mevali gondola kabi
Venetsiya suvlaridan suzib kelasan.
Ey, mening dilbarim, jonim,
Kimsasiz shahrimga kirib kelasan.)

Venetsiya suvlarida suzib kelayotgan gondola qayig'i xuddi oshiqning yuragidan suzib o'tayotgan ma'shuqaga qiyoslanadi. Ushbu she'rda shoir o'z holatini juda sodda tasvirlarkan, uning ko'nglida sevgilisidan boshqa hech kimga o'rin yo'qligiga ishora qiladi. She'rda oshiq va ma'shuqa obrazlari roviy nutqi orqali ijobiy va salbiy bo'yoqdorlik yordamida aks ettiriladi. Sevib qolgan oshiq holati vayron bo'lgan shaharga qiyoslanganligini va buni ochib berish, qofiyani moslash uchun o'zbek tilidagi tarjimasida "jonim" so'zi qo'shildi.

*The blue smoke leaps
Like swirling clouds of birds vanishing.
So my love leaps forth toward you,
Vanishes and is renewed.*
(Moviy tutunlar ko'kka intilar
Qushlar to'zg'itgan bulutlar kabi.
Mening sevgim ham senga intilib,
Yo'q bo'lib va qayta tirilgan kabi.)

Ikkinchi banddagi tarjimadaham xuddi birinchi banddagidek shoir parallel o'xshatishdan mohirona foydalanganligini hisobga olgan holda tarjima qilingan. Endi oshiq ta'riflab bo'lmas muhabbatini, sevgilisiga intilishi, unga yetay deganda, parchalanib ketishi-yu va qayta tirilishini bulutlar orasidan ularni to'zg'itib uchib o'tuvchi qushlarga qiyoslaydi. Bulutdek tutun va qush – har ikkala obrazda ham parvozning borligi inobatga olinsa, shoir faqat yuksaklikka intiluvchi muhabbati haqida yozayotganligi tushuniladi. Shuningdek, she'r tarjimasida jozabadorlikni oshirish maqsadida *Vanishes and is renewed – Yo'q bo'lib va qayta tirilgan* kabitarjima qilindi. Ushbu misrada o'zbek tilidagi tarjimada *kabi* so'zi ikkinchi misraga moslab qofiyalash maqsadida ishlatildi.

Badiiy tarjimada asliyat va tarjima matnlari voqelik manzarasining ikki timsoli hisoblanadi. Badiiy matnlar tarjimasi kitobxonlarga o'zaro tarjima qilinayotgan timsollarning, manzara va tasavvurlarning, hatto qahramonlar nutqining mohiyatimantiiqiy, milliy va uslubiy tavsifini yetkazib berish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, tarjima jarayoni bir tildan ikkinchi tilga o'girish, lisoniy-fikriy qayta

yaratish jarayonigina bo'lib qolmay, balki muallifning ijodiy ishlari, she'riy satrlari orqali o'quvchiga obrazning hissiy kechinmalarini, ichki dunyosini va asarning kulminatsion nuqtalarini ta'sirchan yetkazib berish vazifasini o'taydi va buni tarjima jarayonida albatta hisobga olish muhim hisoblanadi. Bundan shunday xulosaga kelish mumkinki, tarjimada faqatgina tilni bilishning o'zi kamlik qiladi. Balki yozuvchining niyatini tushunish, badiiylilikni his qilish, poetik iste'dodga ega bo'lish, til boyligidan o'rinli foydalana olish katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Aldington R. Classic Poetry Series. Poems. Poemhunter.com. –The World's Poetry Archive, 2000.
2. Borisova I, Imyaminova Sh. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent, 2005.
3. Bozorova, R. Tarjima san'ati va uning muammolari. Центр научных публикаций. BuxDU. 2023.
4. Choriyeva Sh.Sh. Ingliz "Yo'qotilgan avlod" adabiyotida ayollar obazining badiiy o'ziga xosligi (Richard Oldington va Vera Britten asarlari misolida): Filol. fan. bo'y. fal. d-ridiss.... – Toshkent, 2023. –135b.
5. Gafurov I., Mo'minov O., Qambarov N. Tarjima nazariyasi. Tafakkur bo'stoni nashriyoti. – Toshkent, 2005.
6. <https://ziyouz.uz/suhbatlar/nizom-komil-togri-tarjima-yaxshi-tarjima-degani-emas>.
7. Рахмонов, Азизхон Боситхонович. "Функции и этапы организации самостоятельных работ в языковых вузах." Образование, воспитание и педагогика: традиции, опыт, инновации. 2020.
8. Рахмонов, Азизхон Боситхонович. "ОСНОВНЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ЯНА АМОСА КОМЕНСКОГО." Universum: психология и образование 4 (106) (2023): 19-21.
9. Rakhmonov, A. B. "IMPORTANT FACTS, DISADVANTAGES AND NECESSARY FACTORS IN DISTANCE LEARNING METHODOLOGY." Вопросы педагогики 8-2 (2020): 7-9.
10. Абдуганиева, Джамиля. "Analyzing the nonverbal culture of consecutive interpreter." Зарубежная лингвистика и лингводидактика 1.1 (2023): 36-42.
11. Abduganieva, Jamila. "НЕКОТОРЫЕ ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОМУ ПЕРЕВОДУ СТУДЕНТОВ ПЕРЕВОДЧИКОВ." in Library 22.2 (2022).
12. Абдуганиева, Джамиля. "Методика обучения последовательному переводу студентов языковых вузов." in Library 22.2 (2022).
13. Абдуганиева, Джамиля. "ПРИМЕНЕНИЕ ИКТ В ОБУЧЕНИИ ПЕРЕВОДЧИКОВ." in Library 21.2 (2021).
14. Абдуганиева, Джамиля. "DEVELOPING CONSECUTIVE INTERPRETER'S COMMUNICATIVE SKILLS OF EMOTIVE-EMPATHIC." in Library 20.3 (2020): 115-131.